

9. Организация самостоятельной работы студентов в условиях интенсификации обучения / Сост. А.М.Алексюк и др. – К., 1993.
10. Солдатенко М.М., Сусь Б.А. Самостійна пізнавальна діяльність як найважливіша умова формування спеціаліста//Вища педагогічна освіта: Наук.-метод.зб. – К.: Вища школа, 1994. – Вип. 17. – С. 39-44.
11. Цюприк А. Результати самостійної роботи студентів під час вивчення суспільних дисциплін//Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. – №1.

Олексенко В.П.

**САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА-ФИЛОЛОГА**

В статье определена сущность самостоятельной работы студентов как составляющей профессиональной подготовки будущего специалиста-филолога.

Ключевые слова: самостоятельная работа, профессиональная подготовка, специалист-филолог.

Олексенко В.П.

**STUDENTS' SELF-STUDY AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL TRAINING OF A FUTURE
PHILOLOGY SPECIALIST**

In the article the essence of students' self-study as a component of professional training of a future philology specialist is determined.

Key words: self study, professional training, philology specialist.

УДК 371.132

Яцула Т.В.

**АНАЛІЗ ПРИНЦИПІВ ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ
У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ШКОЛЯРІВ**

У статті аналізуються принципи навчання у вищій школі в контексті підготовки майбутніх учителів до взаємодії зі школярами у сфері дозвілля.

Ключові слова: принципи, взаємодія, майбутні вчителі.

Підготовка майбутнього вчителя до виховної взаємодії зі школярами у сфері дозвілля передбачає розробку методичного забезпечення зазначеного процесу. Значне місце у ньому займає визначення принципів викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу, на яких вибудовується навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах. Під час розробки зазначеного компонента методики ми спирались на загальнодидактичні принципи навчання, специфічні принципи навчання у вищій школі та інноваційні принципи навчання, які, ми вважаємо, сприяють оновленню навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах.

Загальнодидактичні принципи навчання є достатньо встановленими категоріями в педагогіці, в основі яких перебувають: а) мета навчання зумовлена потребами суспільного розвитку; б) об'єктивні закономірності навчання як взаємозалежної діяльності викладання та навчання; в) способи використання закономірностей для здійснення цілей навчання; г) конкретні умови, у яких здійснюється навчання [7, с.51].

До основних принципів навчання М.М.Скаткін відносить: принцип навчання, що виховує; принцип науковості і посильності, свідомості і творчої активності, наочності й розвитку теоретичного мислення, переходу від навчання до самоосвіти, зв'язку навчання з життям, міцності результатів навчання й розвитку пізнавальних сил, колективного характеру навчання й урахування індивідуальних особливостей учнів [7, с.54–88].

Ч.Купесевич до традиційних принципів навчання додає принцип оперативності знань, що трактує як планомірне і свідоме використання набутих знань, уміння ними користуватися в ситуаціях, відмінних від тих, у яких вони були засвоєні [3, с.165]. На наш погляд, цей принцип близький до принципу зв'язку навчання з життям, однак він акцентує увагу на необхідності творчого розвитку особистості студента як умови формування якості мобільності в соціокультурних ситуаціях сьогодення, що змінюються.

Актуальним стосовно нашого дослідження є введення В.Оконом принципу ефективності або зв'язку між цілями та результатами навчання. Ми вважаємо, що включення цього принципу до процесу підготовки дає можливість постійно співвідносити результати досягнення поставленої мети і корегувати процес навчання [5, с.194–196].

Особливу цінність у нашому дослідженні мають принципи освітнього процесу, висвітлені А.В.Хуторським [8, с.81–97]. До них відносяться такі:

- принцип особистісного цілепокладання учня (студента): навчання відбувається на основі та з урахуванням особистісних і навчальних цілей того, кого навчають. Цей принцип свідчить про важливість уведення смисложиттєвих позицій у процес навчання, які дають можливість усвідомлювати майбутнім учителям сенс професійного становлення;
- принцип індивідуальної освітньої траєкторії трактується як право того, кого навчають, на усвідомлений і погоджений з педагогом вибір основних компонентів своєї освіти: цілей, сенсу, завдань, форм і методів навчання, темпу, особистісного змісту освіти, системи контролю й оцінки результатів. Погоджуючись з автором в аспекті права на вибір індивідуальної освітньої траєкторії, ми разом з тим вважаємо, що трактування цього принципу є дискусійним, він більш притаманний позааудиторній навчальній діяльності студента, що й знайшло своє відображення в нашій методиці;
- принцип метапредметних основ освітнього процесу. Основу змістового процесу становлять фундаментальні метапредметні об'єкти, що забезпечують можливість суб'єктивного особистісного пізнання їх тими, кого навчають. Цей принцип дав можливість визначити ключові категорії підготовки майбутніх учителів до організації дозвілля школярів і розглядати їх з позиції особистісно значущого знання в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін. До цих категорій ми віднесли: вікові особливості учнів підліткового і старшого шкільного віку, соціокультурне середовище розвитку сучасних школярів, дозвілля як сферу життєдіяльності й спосіб життя, роль учителя в особистісному розвитку школярів, культуру особистісної взаємодії й ін.;
- принцип продуктивності навчання. Цей принцип, на наш погляд, близький за своїм трактуванням до принципу ефективності та зв'язку між цілями й результатами (В.Оконь);
- принцип первинності освітньої продукції того, кого навчають, визначає, що створюваний особистісний зміст освіти випереджає вивчення освітніх стандартів і загальнонавчальних досягнень у досліджуваній галузі. Можливо, автор припускає, що особистісний розвиток того, кого навчають, дає йому можливість відчувати своє просування в самоосвіті як певні досягнення;
- принцип ситуативності навчання. Ми згодні з А.В.Хуторським у тому, що освітній процес будується на ситуаціях, які передбачають самовизначення того, кого навчають. Педагог при цьому супроводжує учня (студента) у його освітній траєкторії. Однак звести весь процес освіти до ситуативного компонента, на наш погляд, неправомірно. Ситуації, які вимагають рішення, присутні як важливий і необхідний елемент професійної підготовки майбутнього вчителя, однак для їх вирішення необхідні знання, уміння, навички та рівень педагогічного мислення, педагогічної культури;

- принцип освітньої рефлексії: освітній процес супроводжується рефлексивним усвідомленням його суб'єктами освіти. Ми повністю погоджуємося з необхідністю врахування цього принципу в методиці підготовки майбутніх учителів до організації дозвілля школярів.

В основі принципів навчання особистісно орієнтованої педагогіки перебуває творча сутність педагогічної діяльності того, хто навчає, організація навчальної діяльності того, кого навчають [1, с.311]. До традиційних принципів навчання (наочності, систематичності, науковості, міцності знань та ін.) Д.О.Белухін уводить принципи гуманістичної спрямованості, комплексного почуттєвого сприйняття, актуалізації, принцип ідентифікації, варіативності й різноманіття навчання, особистісної обмеженості у виборі методик викладання [1, с.311–313].

Принцип гуманістичної спрямованості базується на розумінні навчання як вільного розвитку, удосконалення особистості як тих, кого навчають, так і тих, хто навчає. При цьому зміст, методика, способи і прийоми викладання конструюються на основі урахування індивідуально-особистісних характеристик і відповідно до перспектив подальшого розвитку й удосконалення. Опора на цей принцип у розробленій нами методиці орієнтує на встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин з майбутніми вчителями, що, з одного боку, є підґрунтям більш глибокого вивчення індивідуально-особистісних характеристик, з іншого – дозволяє адаптувати зміст, методи, форми навчання (взаємодії) до фіксованих характеристик.

Принцип комплексного почуттєвого сприйняття передбачає залучення до пізнавальної й навчальної діяльності органів почуттів людини для створення цілісного образу знань і свого ставлення до них. На важливість засвоєння досвіду емоційного ставлення до знань, яке базується на почуттєвому сприйнятті, звертав увагу І.Я.Лернер [4, с.43]. Коли діяльність учня (студента), її зміст відповідають його потребам або опираються на наявні потреби, процес навчання відбувається більш результативно, тому що виникає емоційний досвід задоволення потреби особистості в самоствердженні, самовияві, у довірі, захищеності. “Усе, що значуще для певного індивіда, усе, що виявляє значущість для нього того чи іншого об'єкта, викликає відповідну емоційну діяльність і, як наслідок, накопичення досвіду емоційного ставлення до дійсності” [4, с.43].

Принцип актуалізації заснований на тому, що будь-яка інформація в системі навчання повинна мати значущість і проектуватися на конкретні життєві обставини. Актуальність знань і умінь – це усвідомлена їх значущість і користь для розвитку людини. Саме цей принцип, ми вважаємо, пов'язаний з усвідомленням цінностей педагогічної діяльності і є результатом прояву культури особистісної взаємодії. Тому при розробці методики підготовки майбутніх учителів до організації дозвілля школярів він орієнтував нас на вибір відповідних методів, форм, засобів навчання.

Особливе місце в розробці методики підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів до організації дозвілля школярів займає принцип ідентифікації, сутність якого полягає в тому, щоб одержану інформацію, знання, уміння зробити особистісно значущими, щоб майбутній учитель побачив у них особистісний сенс, відчув співзвуччя своїм думкам, переживанням, ідеям, потребам. Безумовно, між принципами ідентифікації й актуалізації існує взаємозв'язок і в чомусь повторюваність у трактуванні. Однак, ми вважаємо, що принциповим розмежуванням можна вважати спрямованість принципу актуалізації до особистості того, кого навчають, у той час, як принцип ідентифікації припускає особистісно-сміслову самовизначення й викладача. Саме смисловизначальна позиція викладача психолого-педагогічних дисциплін особистісно орієнтує зміст, форми, методи взаємодії зі студентами.

Принцип варіативності й різноманіття цілей навчання. Цей принцип пов'язаний з попередніми і відповідає сутності особистісно орієнтованої педагогіки. Особистісне сприйняття знання й освоєння вміння зумовлює в кожного учня (студента) власну мету навчання. Цей принцип має інтеграційний характер, що поєднує всі інші принципи навчання, орієнтовані на неповторність як кожного, кого навчають, так і самого викладача [4, с.313].

В основі аргументації принципів навчання у вищій школі знаходяться особливості навчального процесу, до яких відносяться: зближення самостійної роботи студентів з науково-дослідною роботою викладачів; професіоналізації, що пов'язано з майбутнім фахом.

У процесі викладання дисциплін у вищій школі викладач виступає як, з одного боку, знавець відповідної галузі знань, з іншого – активний дослідник.

Виходячи з цих особливостей, у дидактиці вищої школи аргументуються принципи навчання, які відображають специфічні особливості навчального процесу: забезпечення єдності в науковій та навчальній діяльності студентів (І.І.Кобиляцький), професійної спрямованості (О.В.Барабанщиков), професійної мобільності (Ю.В.Кисельов, В.А.Лисицин та ін.), проблемності (Т.В.Кудрявцев), емоційності й мажорності всього процесу навчання (Р.А.Низамов, Ф.І.Науменко), урахування вікових, соціально-етичних та індивідуальних особливостей студентів (І.І.Кобиляцький, М.І.Дьяченко, Л.О.Кандилович) [6, с.108].

Принципи професійної спрямованості та професійної мобільності вимагають уточнення щодо їх доцільності використання як визначеної категорії дидактики. Принцип професійної спрямованості є об'єктивною реальністю навчання у вищій школі і спрямований на виконання мети й завдань, що стоять перед тим чи іншим навчальним закладом. Тому ми вважаємо, що цей принцип дублює інші компоненти системи навчання і не є доречним як принцип. Принцип мобільності пов'язаний з якостями особистості і відноситься до розвивального компонента системи навчання (завдань розвитку особистості). Разом з цим ми вважаємо, що необхідним принципом навчання у вищій школі має стати принцип діалогічності навчання. Саме цей принцип спрямовує процес навчання на суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини між викладачем і студентом. Реалізація цього принципу вимагає ставлення до студента як рівноправного суб'єкта пізнавальної, науково-дослідницької, творчої та професійно-проектувальної діяльності. Важливим, на наш погляд, є принцип продуктивності навчання, який пов'язаний з рефлексивним аналізом досягнутих результатів, що втілені у відповідні проекти (реферативні, курсові роботи, наукові статті, презентації, дипломні дослідження та ін.), що складає "портфоліо" майбутнього спеціаліста.

Значну увагу при розробці та аргументації принципів навчання у вищій школі ми приділяли принципам педагогічної діяльності, які виконували роль регуляції взаємодії між викладачами та студентами і без яких неможливо досягти цілей особистісного розвитку майбутніх учителів у сфері дозвілля школярів. З позицій праксеології, до принципів педагогічної діяльності, що забезпечують її професійну якість, відносяться: принцип відповідності педагогічної позиції; людинодоцільності; культуровідповідності; нормодоцільності [2, с.79-83].

Принцип відповідності педагогічної позиції трактується як необхідність прийняття вчителем відповідальності за свої дії.

У системі вищої педагогічної освіти цей принцип ми розглядаємо як проекцію результатів особистісного становлення вчителя на результат особистісного розвитку школярів. Саме цей принцип, у нашому розумінні, є смислосполучним: цінності викладача – студента (майбутнього вчителя) та школярів. Реалізуючи цей принцип, викладач не обмежує свою діяльність навчально-виховним процесом вищого педагогічного навчального закладу, а проектує на реальний соціум життя школярів і через рішення актуальних соціокультурних завдань мотивує особистісне становлення вчителя у сфері дозвілля школярів.

Принцип людинодоцільності, як зазначає І.А.Колеснікова, є універсальним для різних парадигмальних просторів і будь-яких освітніх ситуацій [2, с.80]. Інтерпретуючи його відносно до вищої школи, відзначено найбільш важливі для нас постулати:

- діяльність викладача пов'язана перш за все з особистісним розвитком майбутнього вчителя, і тому знання, отримані студентами вищих педагогічних навчальних закладів у процесі навчання, повинні відповідати ціннісно-смислового самовизначенню в педагогічній діяльності;
- у професійній діяльності викладача вищої школи слід спиратися на антропологічні, соціогенетичні закономірності становлення особистості, що,

збагачуючи досвід майбутніх учителів, дає можливість саморозвиватися, самовдосконалюватися як значущій особистості у взаємодії зі школярами у сфері їх дозвілля;

- принцип культуровідповідності виявляється у виборі змісту педагогічної взаємодії, у способах, стилях його подачі, критерії оцінки [2, с.80].

Виходячи з даного визначення, відзначено, що культура особистісної взаємодії (утворення, що нами розглядається) у своєму структурно-функціональному аналізі включає перераховані вище аспекти.

Принцип нормодоцільності реалізується на різних рівнях: надпедагогічному (задається урядовими, адміністративними документами, вимогами моралі), загальнопедагогічному (формується всередині педагогічного колективу), частковопедагогічному (дії відбуваються в рамках того чи іншого підходу, наукової теорії або типу ситуацій).

Аналіз принципів методики підготовки вищих педагогічних навчальних закладів до організації дозвілля сприяв конкретизації змісту, форм, методів, засобів та умов щодо формування готовності майбутніх учителів до особистісної взаємодії в зазначеній вище сфері діяльності.

Разом з цим, ми вважаємо, що методичне забезпечення процесу підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів повинно базуватись на чіткому уявленні структурних основ процесу учіння майбутніх учителів у сфері дозвілля школярів і тих змін, що відбуваються під впливом розробленої системи оновлення навчально-виховного процесу, у готовності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до особистісної взаємодії зі школярами у сфері дозвілля.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белухин Д.А. Личностно ориентированная педагогика. – М.: Московский психолого-социальный институт. 2005, – 448 с.
2. Колесникова И. А. Педагогическая праксеология: Учебник для вузов / И. А. Колесникова, Е. В. Титова. – М.: Академия, 2005. – 252с. (Профессионализм педагога).
3. Куписевич Ч. Основы общей дидактики /Пер.с польск. О.В.Долженко. – М.: Высш. шк., 1986. – 367с.
4. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. – М.: Знание, 1980. – 96с.
5. Оконь В. Введение в общую дидактику /В.Оконь; [Предисл. Т.А.Хмель]. – М.: Высш.шк., 1990. – 381с.
6. Педагогіка вищої школи: Навч.посіб. З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб.і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
7. Скаткин М.Н. Принципы обучения // Дидактика средней школы: Некоторые проблемы современной дидактики. Учеб. пособие по спецкурсу для пед. ин-тов. /В.В.Краевский, И.Я.Лернер, М.Н.Скаткин и др; Под ред. М.Н.Скаткина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1982. – 319 с.
8. Хуторской А.В. Современная дидактика: учебник для вузов. – С.-Пб.: Питер, 2001. – 544 с.

Яцула Т.В.

АНАЛИЗ ПРИНЦИПОВ ПРЕПОДАВАНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ В КОНТЕКСТЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ОРГАНИЗАЦИИ ДОСУГА ШКОЛЬНИКОВ

В статье анализируются принципы обучения в высшей школе в контексте подготовки будущих учителей к взаимодействию со школьниками в сфере досуга.

Ключевые слова: принципы, взаимодействие, будущие учителя.

Yatsula T.V

ANALYSIS PRINCIPLES TEACHING IN HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF PREPARING FUTURE TEACHERS FOR ORGANIZING LEISURE SCHOOLCHILDREN

In the article teaching principles are analysed at higher school in the context of preparation of future teachers to co-operating with schoolboys in the field of leisure

Key words: principles, interaction, future teachers.